

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2018»
XIII Халықаралық ғылыми конференциясы

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

XIII Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2018»

The XIII International Scientific Conference
for Students and Young Scientists
«SCIENCE AND EDUCATION - 2018»

12th April 2018, Astana

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2018»
атты XIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2018»**

**PROCEEDINGS
of the XIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2018»**

2018 жыл 12 сәуір

Астана

УДК 378

ББК 74.58

Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2018» атты студенттер мен жас ғалымдардың XIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2018» = The XIII International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2018». – Астана: <http://www.enu.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2018. – 7513 стр. (қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-997-6

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 378

ББК 74.58

ISBN 978-9965-31-997-6

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2018

обстоятельств, за которое законом предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок свыше 12 лет или более строгое наказание.

3. Необходимо разделить особо тяжкие преступления внутри выделенной категории на подкатегории 1 и 2. К особо тяжким преступлениям первой категории следует отнести деяния, посягающие на жизнь человека или многих людей, а также терроризм.

4. Для достижения целей наказания, при совершении особо тяжких преступлений, полагаем, следует ужесточить санкции в частности по ст. 99 УК РК, а именно увеличить сроки отбывания наказания.

5. К лицам, совершающим такие преступления, необходим более жесткий подход в избрании меры наказания, в решении вопросов освобождения от уголовной ответственности и наказания.

Список использованных источников

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2016 г.)

2. Уголовный закон: Опыт теоретического моделирования / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев, С. Г. Келина. М., Наука. 1987. С. 61.

3. Кривоченко, Л. Н. Классификация преступлений: Учебное пособие /Л. Н. Кривоченко; Министерство высшего и среднего специального образования УССР. Харьковский юридический институт им. Ф. Э. Дзержинского. -Харьков :Юридический институт,1983. С. 73.

4. <http://qamqor.gov.kz/portal/page/portal/POPageGroup/Services/Pravstat>

5. Онгарбаев Е. А., Бишимбаева А. В. Общетеоретические вопросы классификации преступлений // Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. 2006. № 4. С. 42-51.

6. Комментарий к уголовному кодексу Республики Казахстан [Текст] / И.Ш. Борчашвили. - Алматы : Жеті жарғы., Т.2 : Особенная часть. - 2015. - 1120 с.

7. Кадников Н.Г. Квалификация преступлений и вопросы судебного толкования (3-е изд., перераб. и доп.). – М.: ИД «Юриспруденция», 2013. – 304 с.

8. Антонян Ю.М. Терроризм: Криминологическое и уголовно-правовое исследование. - М.: Изд-во «Щит-М». С. 275-278.

ӘОЖ 343.3

ЗАҢДЫ ТҮЛҒАЛАРҒА ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАЗАЛАУ ШАРАЛАРЫН ҚОЛДАНУДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

Төлесбай Жансүйген Серікқызы

tzhs98@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Заң факультеті, “Құқықтану” мамандығының 3-курс студенті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Мұратханова М.Б.

Қазіргі таңда заңды тұлғаларды қылмыстық жауаптылыққа тарту мәселесі кеңінен талқыланып жүр. Әрине өзекті, әрі күрмеуі қалың заңды тұлғалардың қылмыстық жауаптылығы бір күнде шешіле қоятын мәселе емес. Дегенімен күн озған сайын осы тақырыптың көтерілу белсенділігі, оған ғалымдардың, тәжірибелік қызметкерлердің қатысуы күнен-күнге артуда.

2001 жылы біздің Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев құқық қорғау және қолдану органдарының қызметкерлерімен жүргізген координациялық кеңесте ресми түрде алғашқы рет кейбір қылмыс түрлеріне қатысты заңды тұлғаларды қылмыстық жауаптылыққа тарту мәселесін ұсынған болатын.[1]

Занды тұлғаның қылмыстық жауапкершілігінің тұжырымдамасы заңға негізделген. Жалпы құқық елдерінде (Ұлыбритания, Құрама Штаттар және т.б.) корпорацияның (занды тұлғаның синонимі) кейде “artificial person”, яғни “жасанды адам” немесе “person at law” – “заң адамы” деп аталуы текке емес. Сол семантика француздарда “personne morale” – “занды тұлға” дегенді білдіреді. Бұған Дж.Макадамстың ескертуін қосуға болады, бұл “корпорация, әрине, өлім жазасына тартылмайды және оны түрмеге қамауға болмайды.[2] Басқаша айтқанда, қылмыстық жаза осы жерде жұмыс істемейді, себебі корпорацияға қатысты оған тән жазалаушы, репрессивтік функцияны - адамның абыройы, қадір-қасиеті, өмірі, бостандығы, отбасы, мүлкі және т.с.с. тәркілеу немесе айтарлықтай шектеуді жүзеге асыру мүмкін емес”.

Соған қарамастан, Ресей қылмыстық заңнамасында 1917 жылға дейін (доктрина, заңнама, практикада), сондай-ақ кеңестік қылмыстық құқықта және кейбір елдерде заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілік институты қолдауға ие болды және нормативтік шоғырландыруға ие болды. Ал Ресейде бұл мәселеге қызығушылық туындауда. Кездейсоқтықтың немесе ұжымдық жаңылыстың нәтижесімен бетпе-бет келеміз деп ойлағанымыз абсурдтық болар еді.[3]

Занды тұлғаның қылмыстық жауапкершілік институты соңғы 100 жылда мемлекет ірі корпорациялардың іскерлік белсенділігінің теріс салдарын бақылауға заңды күші болды. Бұл жылдарда ірі бизнестің монополияға бейімділігі, кейбір жағдайларда тұтынушының және қоғамның мүдделерін елеусіз қалдыру үрдісі тез анықталды, азаматтық-құқықтық және әкімшілік санкциялар жеткіліксіз болды. Осыған байланысты еуропалық қоғамның еврейлердің әскери қашқындарын жасыру үшін жауапкершілігі туралы, тұзды басқару - оған тағайындалған міндеттерді орындамағаны үшін, “азық-түлік ала алмаған адамдарға” қайталама демалыстар үшін қоғам сұрап жалбарынғанын қалайтын 1885 жылы қылмыстық және түзеу жазалары туралы орыс Жинағының нормалары пайда болды. АҚШ-та 1890 жылы Шерманның монополияға қарсы қылмыстық заңы қабылданды.

Соңғы онжылдықта заңды тұлғаны қылмыстың субъектісі деп тану үрдісі және, демек, қылмыстық жауапкершілік Еуропа континентіндегі елдерде, негізінен, еркін еркін бәсекелестік, тұтынушы, қоршаған ортаны қорғау және денсаулықты құқықтық қорғау деңгейін жоғарылату қажеттілігіне байланысты дамыды.

Еуропалық елдерде, ең алдымен, корпорацияның қылмыстық әрекеттерімен байланысты әрекеттердің (әрекетсіздіктердің) спектрін анықтау мәселесі пайда болды. Ол бойынша мынадай тұжырымдама жасалды: егер жеке тұлға жасаған қылмыс болса, онда корпорация қылмыс жасайды. Кейін бірқатар шешімдер бойынша шешімдерде корпорацияларды “күнәні жүктеуге” болмайды деген тұжырым жасалды. Корпорациялар көбінесе қауіп-қатердің көздерінің иелері болғандықтан, олардың әрекеттерінің әлеуметтік қауіпті салдарлары үшін олардың абсолютті қылмыстық жауапкершілігіне байланысты, яғни ниеті немесе абайсыздығы туралы жауапкершілік туралы мәселе пайда болды.[4]

Құпия кеңес бұл тұрғыдан да, тіпті азаматтық құқық бұзушылықтардан да бас тартты. Қылмыстық сот төрелігі саласында 1944 жылғы екі сот шешімінде Құпия кеңесінің позициясы қабылданды.[5]

Ағылшын заңына сәйкес, егер ол тікелей немесе басқа тұлғалар арқылы жасалса, акционерлік қоғамның өз құқықтарын жүзеге асыратын және оның қызметкерінің делдалымен әрекет ететін тұлға немесе тұлғалар актіге сәйкес мінсіз корпорация деп танылады. Алайда, корпорацияның басқарушы органы - бұл басқарма, кеңес немесе директор болса да, өз еркімен және ниетімен өз қызметін бақылайтын адамдардың ниетімен және ниеттерімен анықтайтын корпорацияның алға басуы корпорацияның alter ego-сы болып табылады. Бұл адамдар корпорацияның қарапайым қызметкерлері емес және өз әрекеттеріне субъективті емес, тікелей жауап береді.[6]

Егер англо-американдық жүйеде заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігінің мәселесі өте қарапайым болса, онда еуропалық заңнамада жеке айыптау және жеке

жауапкершілік принциптеріне негізделген мәселе - әлдеқайда күрделі. Соған қарамастан, олар бірте-бірте заңнамалық шешім қабылдайды.[7]

Нидерландыда алғаш рет корпорациялардың қылмыстық жауапкершілігі 1950 жылы Экономикалық қылмыс туралы актімен нақты қаржылық және экономикалық қылмыстар үшін енгізілді, ал 1976 жылы Қылмыстық кодекстің Жалпы бөліміне сәйкес ереже енгізілді, оның §51-інде: "Егер қылмыс корпорациямен жасалса, және тиісті жазалау немесе шаралар қолданылуы мүмкін: 1) корпорацияға; 2) осы қылмысты жасағаны үшін жауапты адамға және тікелей басқарушы адамға; 3) екеуіне де". Қылмыстық кодексте жазалау шарасы ретінде корпорацияның айыппұл немесе лицензиядан айыруы немесе 1 жылға дейін түрмеге жабу қарастырылған.[8]

Норвегияда заңды тұлғаның - мемлекеттік немесе муниципалдық мекеменің пайдасына жасаған қылмыстары үшін, егер қызметкер өзі кінәлі болса, сондай-ақ жасырын немесе жалпы тәртіпсіздіктер болған жағдайда, заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігін енгізу ұсынылады.[9]

Заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілікке тарту мүмкіндігі Финляндияның Қылмыстық кодексі жобасының 9-бабында қарастырылды (1990 жылғы редакцияда).

121-бапқа сәйкес, заңды тұлға өз пайдасына жасаған немесе олардың органдары немесе өкілдері жасаған қылмыстар үшін жауап береді; сондай-ақ осы қылмыстарды орындаушылар немесе бірге қатысушылар болып табылатын адамдардың қылмыстық жауапкершілігі алынбайды. Қылмыстық кодекс заңды тұлғалардың іс жүзінде кез-келген қылмыс үшін, соның ішінде адам өлтіру, парақорлық үшін жауапкершілігін көздейді: айыппұл, жеке тұлғаға берілетін айыппұлға қарағанда, қызметті тоқтатудан 5 есе артық болуы тиіс; 5 жылға дейінгі кәсіби немесе әлеуметтік қызметтің бір немесе бірнеше түрлерін жүзеге асыруға тыйым салу; 5 жылға дейін соттық қадағалауды тағайындау; бір немесе бірнеше мекемені, қылмыс жасаған кәсіпорындарды мәңгі немесе 5 жылға дейін жабу; ашық нарықта мәңгілікке қатысуға немесе 5 жылға дейінгі мерзімге тыйым салу; мемлекеттік заемдарды алуға немесе 5 жылға дейінгі мерзімге тексеру жүргізуге тыйым салу; қылмыс жасау объектілерін немесе қылмыс нәтижесінде алынған заттарды тәркілеу; бұқаралық ақпарат құралдарында шешімді жариялау.

Франция Қылмыстық кодексі сондай-ақ заңды тұлғаға қатысты қайталама қылмыс үшін жауапкершілікті реттейді. Қайталама қылмыс ретінде бұрынғы қылмыс үшін жазаланғаннан кейінгі 10 жыл ішінде 700 мың франктан астам айыппұл салынатын жаңа қылмысты жасағаны танылады. Рецидивист болып табылатын заңды тұлға үшін айыппұл мөлшері екі есе өсіп, жеке тұлғаның тиісті қылмысы үшін көзделген айыппұлдың 10 еселенген мөлшеріне тең (132-12 бап).

Заңды тұлғалардың қылмыстық жауаптылығын жүргізудегі осы айқын тенденцияның себебі неде? Біздің ойымызша, бірнеше себептер бар. Ең алдымен, заңды тұлғаның қылмыстық әрекеттерімен келтірілген зиян мөлшеріне назар аудару керек, ол жеке адамның келтіретін зиянына теңестірілмейді. Заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігі туралы идеясы қоршаған ортаны қорғау жөніндегі құқықтық шараларды әзірлеуге байланысты туындағаны кездейсоқ емес, сондықтан осыған байланысты халықаралық ұйымдар ұсынымдары бар. Бұл жағдайға осы жобаны ұсынған және Париж университетінде 1985 жылы 19 желтоқсанда жасаған Р.Бадинт (Францияның жаңа Қылмыстық кодексін дайындау жөніндегі комиссия төрағасы) атап көрсетті: "Заңды тұлғалардың қазіргі "иммунитеті", ең алдымен, заңды тұлғалардың денсаулығына, қоршаған ортаға, экономикалық тәртіпке, әлеуметтік заңнамаға елеулі шабуыл жасағанын білдіреді".[10]

Заңды тұлғалардың экологиялық ғана емес, сондай-ақ басқа да қылмыстық әрекеттер, мысалы, салық төлеуден жалтарғаны, нашар тауарларды сатуы, банктің алаяқтық әрекеті кезінде келтірген зиян мөлшері, қолданыстағы қылмыстық заңнаманы көздейтін санкцияларға сәйкес келмейді.

Бұл проблеманы шешу кезінде ескеру қажет келесі себеп - бұл тиісті заңды тұлғаны білдіретін басшылардың немесе басқа тұлғалардың, мысалы, ластанған судың шығарылуын

қамтамасыз ету, бірақ өз күштерімен ештеңе өзгерте алмайтыны. Кейбір жағдайларда судың немесе ауаның ластануына кім жауапты екенін анықтау қиын. Бұл жағдайлар экологиялық қылмыстар туралы сот практикасының сипатына айрықша назар аударады. Қоршаған ортаны қорғауға бағытталған қолданыстағы Қылмыстық кодекс нормаларының барлығында тек қаскөйлердің жауапкершілігі, заңсыз аң аулау және заңсыз ағаш кесуге жауапкершілік туралы ережелер ғана қолданылады. Тіпті Ресей Федерациясының Жоғарғы Сотының басшылық түсіндірмелері негізінен осы қосылыстармен байланысты, бірақ қоршаған ортаға негізгі зиян осы әрекеттерден емес, су объектілері мен ауаның ластануы, теңіздің ластануы, ағаш кесу немесе жарылыс жұмыстарын жүргізу ережелерімен бұзылатыны белгілі. Жауап жер бетінде жатыр: әдетте, қылмыстық тәжірибе бірнеше жылдан бері созылады немесе шын мәнінде “жоғарыдан” санкцияланып отырады; тазарту құрылыстарын енгізу үшін ақша жоқ; белгілі бір кінәлі адамды табу қиын, демек, “кінәлі” болғандықтан, апаттан зардап шеккен адам әділ сотқа тартылады. Шын мәнінде: бұл “қолданыстағы ережелерді өңдеу кәріз жүйесіндегі айтарлықтай жүктемемен жұмыс істеуге мүмкіндік берді, тазарту құрылыстарын жаңғырту бойынша шаралар қабылдамады, бас энергетиканы тағайындауды қамтамасыз етпеді, мұнай өнімдерінің жоғары концентрациясы бар өзенге ағынды суларды ағызуға мүмкіндік берген” адамды қылмыстық жауаптылыққа тарту объективті емес дәлел болып табылады. Әрине, ол зиянды салдарларды алдын ала білді, бірақ ол оны қалай болдырмайтын еді?[11]

Ақырында, заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігін белгілеу туралы шешім қабылдаған кезде ескеру қажет тағы бір себеп бар. Ол жүйелік-құқықтық сипатқа ие және қылмыстық және әкімшілік құқық арасындағы қарым-қатынасқа қатысты. Біздің әкімшілік заңнамамыз егіс егу үшін ұйымдардың жауапкершілігін (КСРО Жоғарғы Кеңесінің Президиумының 1955 жылғы 11 қаңтардағы қаулысы), жолдардың сапасыз құрылысы мен жөндеуі үшін (1959 жылғы 7 сәуірдегі Жарлық) белгіленген нормаларға ұзақ уақыт бойы ие болғаны белгілі. Біздің уақытта заңды тұлғалардың әкімшілік жауапкершілігі Ресей Федерациясының “Қоршаған ортаны қорғау туралы” 1991 жылғы 19 желтоқсандағы Заңымен қарастырылған, оның 81-бабында “Экологиялық құқық бұзушылықтар үшін кәсіпорындар, мекемелер, ұйымдар әкімшілік және азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартылады”. Атап айтқанда, қоршаған ортаны ластау, тұрмыстық қалдықтарды, радиоактивті материалдарды өңдеу, табиғи объектілердің зақымдануы немесе жойылуы және т.б. ережелерін бұзу сияқты бұзушылықтар үшін кәсіпорын немесе мекеме 50-ден 500 мың рубль мөлшерінде айыппұл салынады. Заңды тұлғалардың әкімшілік жауапкершілігі және 1993 жылғы 18 маусымда қабылданған Ресей Федерациясының жаңа Кеден кодексінің 231-тармағында: “Кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдар кедендік регламенттердің бұзылуына жауапты”, бұл жеке тұлғаларды да құқық бұзушылықтар мен қылмыстар үшін жауапкершіліктен босатпайды.

Осыған байланысты, әкімшілік құқық бұзушылық пен қылмыстық құқық бұзушылық арасындағы сызық жеткілікті түрде жіңішке екендігі белгілі. Осылайша, радиоактивті заттармен жұмыс істеу және қоршаған ортаның ластануына қатысты ережелерді бұзғаны үшін, бұл әрекеттер ауыр зардаптарға әкеліп соққан немесе халықтың денсаулығына зиян келтіруі мүмкін ауыл шаруашылығы өндірісіне немесе балық қорына зиян келтіруі мүмкін жағдайда әкімшілік қана емес, қылмыстық жауаптылық та қолданылады.

Әкімшілік және қылмыстық заңның жақындығы, егер әкімшілік заңдар заңды тұлғалардың жауапкершілігін енгізсе, онда қылмыстық заңнамада осы субъектілердің жауапкершілігі туралы мәселені оңды шешу үшін жүйе тұрғысынан орынды болар еді. Заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігін енгізуде қарсыластары: құқықбұзушы-заңды тұлғаға азаматтық құқық бойынша жауаптылық тағайындауға болатын болса, оған қылмыстық жауаптылықты қолданудың себебі неде? - деген аргументке жүгінеді. Шындығында, Азаматтық заңнаманың 17-бабы заңды тұлғаның банкроттық (төлем қабілетсіздігі) жағдайында немесе “заңды тұлғаның қызмет мақсаттарына қайшы келетін немесе тиісті рұқсаты (лицензиясы) болмаған не жүйелі немесе ірі бұзушылықтар болған

жағдайда заңды тұлғаны таратуды көздейді”. Хабаровск аймағының Аралық сотының шешімі бойынша жарғыларды бұзғаны үшін және жергілікті бюджетке салықтарды аударуды тоқтатқан төрт коммерциялық кәсіпорын жойылды.

Алайда заңды тұлғаның азаматтық-құқықтық тәртіпте таратылуы тек азаматтық заңнаманың негіздері 17-бабының II бөлігінен шығатын мүліктік сипаттағы шаралардың кешенін (еңбек шартында, кредиторлармен және басқа тұлғалармен жұмыс жасайтын адамдармен есеп айырысуды қамтамасыз ету үшін) қолдануға байланысты адамның заң бұзғаны үшін жазалау сипаты.

Заңды тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігін енгізу үшін бірқатар авторлар өз пікірін білдірді. Бұл ұстаным Ресей Федерациясының жаңа Қылмыстық кодексінің жобасын дайындаумен айналысатын авторлық ұжымдар тарапынан туындады, бұл жаңа институтты енгізу жауапкершіліктің әділеттілігі қағидасына сәйкес келеді және қауіпті қылмыстың белгілі бір түрлерімен күресу тиімділігін арттыруға ықпал етеді деп санайды.

Қылмыстық жауапкершіліктің негізін қалыптастыру біздің қылмыстық заңнамамыздың ерекшелігі және 30-50-ші жылдардағы қуғын-сүргін кезеңінің заңсыздығын жою кезінде қол жеткізілген сот практикасын демократиялық жеңу болып табылады. Бұл ереже алғаш рет КСРО-ның және 1958 жылғы одақтас республикалардың Қылмыстық заңнама негіздерінде пайда болды, ол өздігінен ақталған және қазіргі уақытта жаңа Қылмыстық кодекстің барлық жобалары арқылы жаңғыртылуда.[12]

Дегенмен, қолданыстағы норма жеке тұлғаның қылмыстық жауапкершілігінің негізін қалыптастыруға бағытталған. Заңды тұлғаның қылмыстық жауапкершілігі белгілі бір ерекшеліктерге ие. Ол тек қана іс-әрекеттерге келуі мүмкін: а) қылмыстық заңмен көзделген; б) кінәлі деп танылған; в) заңды тұлғаның мүддесіне. Бұл тұжырымдамада, әрине, «қылмыстың құрамы» термині туралы айтылмайды, өйткені қылмысқа қатысы бар - жеке тұлға жоқ.

Кінәнің болуы кез келген құқық бұзушылық үшін жауапкершіліктің міндетті шарты болып табылатынын және ішкі қылмыстық заң бойынша бұл талап сөзсіз және ешкімге дау жоқ. Заңды тұлғаның қылмыстық заңды бұзған жағдайда осы субъективтік элементтің мәні қылмыстық жауапкершілікке негіз бола ма? Бір қарағанда, заңдылыққа қатысты адамның заңсыз әрекеттеріне деген көзқарасы ретінде кінәні түсіну заңдылыққа жатпайды. Осыған байланысты, қылмыстық жауапкершіліктің негізін қалыптастыруда, мысалы, “заңды тұлға қылмыстық заңмен көзделген әрекетті қасақана жасағаны” деген сөзбен, кінәні көрсетуді ауыстыру идеясы болды. Алайда, бұл шешімнен бас тарту керек. Біріншіден, “қасақана жол беру” термині қылмыстық заңға ғана емес, заңның басқа салаларына да, заңның жалпы теориясына да белгілі емес. Екіншіден, оның өтініші заңды тұлғаның абайсызда келтірілген зиян үшін жауапкершілігін болдырмайды, бұл көптеген қылмыстарға, мысалы, қауіпсіздік ережелерін бұзуға байланысты болмайды. Ақыр аяғында, қылмыс жасау кезінде заңды тұлға белгілі бір заңды құрылымда біріктірілсе де, сонымен қатар олардың қызметінің әлеуметтік маңызын білетін нақты тұлғаларды іс жүзінде жүзеге асырады деп тану қажет.[13]

Демек, заңды тұлға үшін белгілі бір қылмысты жасау үшін ойының немесе немқұрайлылықтың бар екенін анықтау керек, ал олардың жоқтығы, мысалы, жәбірленушінің заңсыз тәртібі нәтижесінде өлім жазасы үшін қылмыстық жауапкершілікті болдырмауы керек.

Заңды тұлғаның қылмыстық жауаптылығының негізі заңды тұлғаның мүшесі өзінің жеке мүдделерінде немесе осындай қадағалау, абайсызда қылмыстық әрекеттер жасай алатындығын көрсетуі тиіс, ол үшін барлық заңды тұлғалар төлеуге міндетті емес. Жоғарыда келтірілген тұжырымдаманың мұндай белгісі “заңды тұлғаның мүддесі үшін” қылмысты жасаудың белгісі болып табылады. Заңды тұлғаның қылмыстық жауаптылығын тек тиісті жеке тұлға қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін жағдайлардан бөлуге арналған.

Мұндай шектеу басқа мемлекеттердің заңнамалық актілерімен қарастырылған. Осылайша, Америка Құрама Штаттарында Огайо штатының Қылмыстық кодексінің 2901.23-бабында былай делінген: “(А) Ұйым келесі жағдайлардың кез-келгенін бұзуға кінәлі болуы

мүмкін: 1) қол сұғушылық ретінде ұйымның лауазымды адамы, оның агенті немесе оның мүддесі үшін әрекет ететін қызметкері немесе лауазымдық немесе лауазымдық ұстанымы шегінде жасалған қателік танылады". Бұл нұсқаулық Франция Қылмыстық кодексінің 121-2-бабында: "... өздерінің органдары немесе өкілдері тарапынан жасаған қылмыстық әрекеттер үшін" делінген.

Бұл жағдайды қалай анықтауға болады? Нидерландыда жүргізілген зерттеулер қылмыстың "корпорация мүддесі үшін" жасалғандығын көрсетеді. Егер есірткі корпорацияның машинасымен тасымалданса, мысалы, бұл факт ештеңе білдірмейді; бірақ егер бұл есірткі компания дүкенінде сатылса, бұл жерде әңгіме фирманың қылмыстық жауапкершілігі туралы болуы керек. Нидерландтың тәжірибесі заңды тұлғалардың сатулардың сапасына қойылатын талаптарға сай келмейтін тамақ өнімдерін сату үшін; банк алаяқтық және басқа да қылмыстар үшін жауаптылықтарының негіздерін біледі.[8]

Сонымен бірге, заңды тұлғаның қылмыстық жауапкершілігі осы актілерде нақты орындаушылар немесе қатысушылар болып табылатын тұлғалардың қылмыстық жауапкершілігін жоққа шығармайды. Заңды тұлғаға қолданылатын кез-келген жаза (айыппұл, жою және т.б.) сатуға қатысты нұсқаулар берген фирма басшысының жазасын алып тастауға болмайды, мысалы, бүлінген балық консервілері, көптеген сатып алушылардың улануына әкеп соқтырды. Сондықтан жаңа ҚК-да ескерту міндетті түрде мынадай сипатта болуы керек: "Заңмен көзделген жағдайларда қылмыстық жауапкершілік субъектілері заңды тұлғалар болып табылады".

Заңды тұлғаларға қолданылатын айыппұлдар жеке тұлғаларға қолданылатын түрдегідей өзгермейді. Соған қарамастан, мұндай жағдайларда сотқа қылмыстың қауіптілік деңгейін және заңды тұлға жасаған кінәсінің дәрежесін ерекшелендіретін таңдау жасалуы керек.

Қылмыстық заңнаманы бұзған заңды тұлға, бір жағынан, жеке адамға, қоғамға немесе мемлекетке келтірілген залал үшін жаза болатын болса, екінші жағынан, жаңа қылмыстың алдын алу үшін жазалау керек.

Осындай жазалаудың келесі түрлерін енгізу ұсынылады: негізгі жазалар ретінде - айыппұл, белгілі бір қызметпен айналысуға тыйым салу және заңды тұлғаны тарату, қосымша жаза ретінде белгілі бір қызметпен айналысуға тыйым салу және мүлікті тәркілеу.

Жазаның осы түрлерін орындау тәртібі Қылмыстық кодексте анықталуы керек, бірақ оларды тағайындаудың жалпы принциптері және орындаудан жалтарған жағдайда құқықтық салдар Қылмыстық кодексте белгіленуі тиіс. Францияның Қылмыстық кодексі белгілі бір қылмыс түрлеріне қатысты заңды тұлғаға жаза мөлшерін белгілеу жолымен жүрді. Мысалы, адамзатқа қарсы қылмыс жасағаны үшін 213-1-бап жеке адам үшін және 213-3-бабы - заңды тұлға үшін; алдын-ала ұйымдастырылған адам өлтіру үшін 221-6-бапта жеке адам үшін, 221-7-бабына сәйкес - заңды тұлға үшін жазаны көздейді.

Француз жолы ең үнемдісі емес, басқа нұсқаны ұсынуға болады: заңды тұлғаға белгілі бұрын Қылмыстық кодексте жазаның ең көп мөлшерін анықтап, заңды тұлғаға жаза тағайындауды соттың қарауына беру. Мысалы, Қылмыстық кодекстің Жалпы бөлігінде айыппұлға қатысты оның мөлшері заңды тұлғаның жылдық табысынан немесе ең төменгі жалақы мөлшерінен бес мыңнан аспауға тиіс. Айыппұл төлеуден жалтарған жағдайда ол мүлікті тәркілеуге ауыстырылады.

Белгілі бір қызметпен айналысуға тыйым салу белгілі бір уақыт кезеңі ішінде заңды тұлғаны жоғалтуға немесе мәмілелердің жекелеген түрлерін тұрақты түрде жүзеге асыруға, акцияларды және басқа да бағалы қағаздарды шығаруға, мемлекеттік субсидиялардан, жеңілдіктерден немесе кәсіптік қызметтің жекелеген түрлерін жүзеге асырудан тұрады.

Тәркілеу мемлекеттік меншікке мәжбүрлеп, мүлікті тегін алу - өте ауыр жаза. Заңды тұлғаны тарату кезінде оған қосымша жаза шарасы ретінде ғана рұқсат етіледі. Қылмыстық процесте жазаланған заңды тұлға қайтадан қылмыс жасай алады; бұл жағдайда қатаң жазалау керек, яғни, заңды тұлғаның рецидивті тұжырымдамасын енгізу керек. Жазаны орындау мерзімінде (белгілі бір қызметке тыйым салу арқылы) немесе бұрын қасақана

қылмыс жасағаны үшін жазаны өтегеннен кейін 5 жыл ішінде жаңа жасалған қылмысты жасау туралы мәселені қарастыру ұсынылады.[13]

Қорытындылай келгенде, заңды тұлғалардың қылмыстық жауаптылығы әлі де зерттеуді талап ететін өзекті мәселе, заңгерлердің тұжырымдарын және өзге де мамандардың пікірлерін, сондай-ақ шетел тәжірибесін ескере отырып өзіміздің қылмыстық заңдылығымызға сай, дұрыс әрі сапалы өзгерістер мен толықтыруларды енгізуіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://articlekz.com/kk/article/17080>
2. McAdams J. The Appropriate Sanctions for Corporate Criminal Liability // Univ. of Cincinnati Law Rev. 1977. N 4. P 989.
3. Наумов А.В. Уголовный закон в период перехода к рыночной экономике // Сов. Государство и право. 1991. №2. С.35.
4. Stephen J.F. Digest of the Criminal Law. L., 1950. P. 3.
5. Citizen's Life Assce. v. Brown (1904). A. C. 423.
6. Lord Haldane in Lennard's Carrying Co. Ltd, v. Asiatic Petroleum (1915). A. C. 705. P. 713.
7. Никофоров Б.С., Решетников Ф.М. Современное американское уголовное право. М., 1990. С.53.
8. Keizer N. Participation in Crime. Developments in Dutch Law // Criminal law Theory in Transition. Finnish and Comparative Perspectives. Helsinki, 1992. P. 498.
9. Bratholm A. Penal Code Reform in Norway – The General Part // Ibid, P. 53,54.
10. HEUNI newsletter, 1993. June. P.4.
11. Дубовик О.Л., Жалинский А.Э. Причины экологических правонарушений. М.,1988. С. 74-80.
12. Советское уголовное право. Особенная часть. Под ред. Г.А.Кригера, Б.А.Куринова, Ю.М.Ткачевского. – М.,: Изд-во Моск. ун-та, 1982., - с.472 (53-55).
13. Марксистско-ленинская общая теория государства и права: Социалистическое право. М., 1973. С. 561.

УДК 343.32(574)

ЭКСТРЕМИЗМ МЕН ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ

Тұрлан Алихан

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Мемлекеттік университетінің тарих экономика және құқық факультетінің 2курс студенті, Орал, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - з.ғ.м, аға оқытушы Самуратова А.У.

Экстремизм (фр. *extremisme*, лат. *extremus*) - «шеттеу» яғни орталықтан ауытқу, белгіленген жерден тыс кету деген мағына береді) — жалпы тәртіпті мойындамайтын, өзінің пікірімен ғана іс-әрекет жасаушы дегенді білдіреді. Экстремизмнің пайда болу себебі, адамның надандыққа, көрсеқызарлыққа бейімделген көзқарасынан пайда болады. Яғни, тек менің ғана пікірім болуы керек деген сияқты. Бұл ең алғашқы этаптары болып саналады. Экстремизмнің тағы бір көрінісі басқа біреуді көре алмау, түсінбеу немесе түсінгісі келмейтін адамдардан шығады. Лаңкесшілер дұрыс бағытқа жол көрсететін адамдардың кеңесіне мүлдем құлақ аспайды. Олар өздерін ең таза кіршіксіз деп санап, басқаның барлығын адасушыларға жатқызып, жөн білетін адамдарды мойындамайды. Міне, осының салдарынан әлемде түрлі төңкерістер мен қантөгістер орын алуда[1]. Грек жұрнағымен аяқталатын «экстремизм» деген латын сөзі «шеттеу», яғни орталықтан ауытқу, кандай да бір белгіленген шектен тыс кету деген мағына береді. «Экстремизм» сөзінің ең жақын синонимі «радикализм». Бұл сөз де жанама түрде мейлі дінде, мінез-құлықта, пікірде болсын,